

Magdalena Wałachowska

dr

Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie

e-mail: mwalachowska@aps.edu.pl

ORCID: 0000-0002-6161-0764

Ojcostwo mężczyzny z niepełnosprawnością – możliwości i ograniczenia roli w perspektywie inkluzji społecznej

Streszczenie

Głównym celem teoretycznym pracy było przedstawienie problematyki ojcostwa mężczyzn z niepełnosprawnością w kontekście możliwości i ograniczeń roli w perspektywie inkluzji społecznej. Cele szczegółowe opracowania dotyczyły: analizy znaczenia ojcostwa jako roli życiowej dla indywidualnego rozwoju mężczyzny; opisu ewolucji męskiego paradygmatu, następującej na skutek przemian socjokulturowych XX/XXI wieku; przedstawienia znaczenia realizacji zadań rozwojowych wczesnej dorosłości dla kompleksowej rewalidacji i pełnej inkluzji społecznej niepełnosprawnego mężczyzny; opisu ograniczeń i możliwości realizacji roli ojca przez niepełnosprawnego mężczyznę ze względu na bariery funkcjonalne wynikające z charakteru niepełnosprawności, kondycji psychicznej mężczyzny oraz charakterystyki jego aktywności zawodowej i specyfiki czynności opiekuńczo-wychowawczych sprawowanych wobec potomstwa.

W badaniach zastosowano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa, która umożliwiła wskazanie kierunku dyskusji naukowej w obrębie obranego zagadnienia.

Główne wnioski z badań przedstawiały się następująco: ojcostwo było kluczową rolą w życiu mężczyzny, stanowiąc fundamentalne zadanie rozwojowe wczesnej dorosłości; zgodnie z polskim prawem osoba z niepełnosprawnością mogła założyć rodzinę, wypełniając życiową rolę ojca/matki; niepełnosprawny mężczyzna dzięki ojcostwu był mobilizowany do podejmowania nowych wyzwań w życiu prywatnym, zawodowym i społecznym i uczył

się kompensowania skutków własnej niepełnosprawności; barierami dla inkluzji społecznej mężczyzny – ojca z niepełnosprawnością – były: psychofizyczne i funkcjonalne skutki niepełnosprawności, problemy egzystencjalne wynikające z trudności w utrzymaniu rodziny oraz brak pełnej akceptacji społecznej dla pełnienia roli ojca w sytuacji choroby/niepełnosprawności, który przekładał się na niedostateczne rozwiązania socjoekonomiczne wspierające „rodziny specjalne”.

Słowa kluczowe: ojcostwo, mężczyzna z niepełnosprawnością, inkluzja społeczna

Wprowadzenie

Problemy osób z niepełnosprawnością i ich rodzin są najczęściej postrzegane przez pryzmat trudności egzystencjalnych i adaptacyjnych. Według respondentów w badaniu CBOS¹ osoby z niepełnosprawnością najczęściej przeżywają trudności finansowe z powodu braku pracy, zmagają się z niedostatecznym dostępem do opieki zdrowotnej i rehabilitacyjnej oraz cierpią przez ograniczone kontakty społeczne. Najczęściej wiedza dotycząca życia osób niepełnosprawnych pochodzi z zapośredniczonych źródeł. Respondenci nie znają tej grupy zbyt dobrze. Tylko niektórzy mieli znajomych lub przyjaciół zmagających się z niepełnosprawnością. Jeszcze mniejsza jest powszechna wiedza na temat rodzicielstwa tych osób. Właściwe funkcjonowanie „rodzin specjalnych” uzależniany jest od dostępnych, nielicznych form wsparcia. Niejednokrotnie opinia publiczna odmawia osobom z niepełnosprawnością prawa do zawarcia małżeństwa i posiadania potomstwa, a praktyka orzecznicza sądów skłania się do: nieuzasadnionego utrzymywania ubezwłasnowolnienia osoby chorej/niepełnosprawnej, pozbawienia/ograniczenia jej władzy rodzicielskiej, nadużywania instytucji pieczy zastępczej. Brakuje systemowych rozwiązań w zakresie wspierania „rodzin specjalnych” w realizacji władzy rodzicielskiej. Nierzadko za sposób rozwiązania problemu uważa się trwałe ubezdzielnienie lub w ostateczności terminację ciąży². Takich rozwiązań osoby niepełnosprawne nie chcą, ponieważ są one bolesne i dyskryminujące. „Normalność” jest możliwa jedynie poprzez wolność dokonania wyboru: „Chcę i mogę zostać matką”, „Uważam, że byłbym dobrym ojcem”.

1 *Niepełnosprawni wśród nas. Komunikat z badań*, Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2017, www.cbos.pl/PL/szukaj/szukaj.php (dostęp 29.01.2022).

2 J. Rezmer, *Prawo osoby z niepełnosprawnością do zawarcia małżeństwa w świetle uwag końcowych oraz komentarzy ogólnych Komitetu Praw Człowieka i Komitetu ds. Praw Osób Niepełnosprawnych*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego” 2016, t. 7, s. 243–263.

Ojcostwo męzczyzny z niepełnosprawnością – szansa na inkluzję społeczną

Słowo „ojciec” oznacza męzczyznę posiadającego własne dziecko lub dzieci. Ojcostwo może mieć charakter biologiczny (rodzony ojciec), przybrany (męzczyzna zastępujący dziecku ojca) lub ceremonialny (ojciec chrzestny). Ojciec odgrywa rolę autora, twórcy, inicjatora i zwierzchnika. Ojcostwo jest kulturowo kojarzone z dobrocią, troskliwością, sprawowaniem opieki i pełnieniem zadań wychowawczych. Najwyższą apoteozą roli ojca jest Boskie Ojcostwo³.

Ojcostwo, rozumiane jako wejście w rolę rodzica, jest jednym z fundamentalnych zadań rozwojowych męzczyzny w okresie wczesnej dorosłości (pomiędzy 20.–23. a 35.–40. rokiem życia człowieka)⁴.

Dzięki niemu może bowiem osiągnąć pełną dojrzałość swojego ludzkiego życia w wymiarze uczuciowym i duchowym. Poprzez ojcostwo dorosły męzczyzna odchodzi tak od swoich rodziców, jak też od swojego własnego dzieciństwa. (...) Jak dziecko rozwija się tylko dzięki temu, iż zмага się z przeszkodami, jakie stawiają przed nim rodzice i wychowawcy, podobnie jego ojciec dorasta dzięki wypełnianiu zadań, które stawia przed nim samo życie⁵.

Wczesna dorosłość jest czasem pełni sił fizycznych i szczytem sprawności intelektualnej. Młody człowiek powinien być gotowy do samodzielnego i odpowiedzialnego wypełniania obowiązków związanych z realizacją nowych ról życiowych. Dla męzczyzny szczególnie ważnymi zadaniami będą: podjęcie pracy zawodowej i obowiązków obywatelskich, wybór partnerki życiowej, nauka wspólnego życia i wypełnianie obowiązków domowych, wejście w rolę rodzica i wychowawcy własnych dzieci oraz znalezienie pokrewnej grupy społecznej, odpowiadającej wspólnym potrzebom współmałżonków⁶. Ojcostwo jest życiową rolą męzczyzny,

³ W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, t. V, Warszawa 1962, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/lista> (dostęp 29.01.2022).

⁴ R. Havighurst jest autorem jednej z najpopularniejszych i najbardziej uznanych koncepcji zadań rozwojowych w cyklu życiowym człowieka. Według niego rozwój człowieka jest zbiorem przekształceń wyznaczanych zmianami fizjologicznymi lub zbiorem ról społecznych (zadań rozwojowych), jakie ludzie w określonym wieku zwykle podejmują w przebiegu życia. Zadanie rozwojowe jest, typowym dla danego okresu życia, problemem, który człowiek powinien podjąć i rozwiązać. Pomyślność w realizacji zadań rozwojowych prowadzi do poczucia zadowolenia i sprzyja realizacji kolejnych zadań. Niepowodzenie kończy się poczuciem dyskomfortu, brakiem akceptacji ze strony otoczenia oraz trudnościami w zakresie podejmowania kolejnych zadań. Zob. R. Havighurst, *Developmental tasks and education*, New York 1972, s. 77.

⁵ J. Augustyn, *Ojcostwo. Aspekty pedagogiczne i duchowe*, Kraków 2009, s. 73.

⁶ R. Havighurst, op. cit., s. 77–78.

ponieważ trwa, zmieniając swoją dynamikę, przez kolejne etapy średniej i późnej dorosłości. Jest to kluczowa rola, której służą role zawodowa i społeczna. Dobrze wypełniane zadanie bycia ojcem ma wpływ na właściwe przeżywanie macierzyństwa, gdyż mąż staje się ojcem poprzez macierzyństwo swojej żony, a żona jest matką poprzez ojcostwo swego męża⁷. Bez obecności i autorytetu ojca nie ma wychowania dziecka do samodzielności, odpowiedzialności i pełnej autonomii⁸. Rodzina zatem jest powołana nie tylko do pełnienia funkcji opiekuńczo-wychowawczej względem dzieci, gwarantując im rozwój na drodze wzajemnych interakcji osadzonych w atmosferze poczucia bezpieczeństwa i bezwarunkowej miłości, lecz także stanowi „kontekst rozwojowy (...) dorastającego i dorosłego człowieka”⁹. Dzięki pełnieniu ról rodzicielskich, interakcjom pomiędzy osobami i uczestnictwie w układzie stosunków, ojciec i matka zdobywają nową wiedzę i doświadczenia, dopuszczając do powstawania ciągłych zmian rozwojowych w sferach: poznawczej, działaniowej i osobowościowo-emocjonalnej¹⁰. Ojcostwo i macierzyństwo przeżywane z zaangażowaniem stają się „szkołą życia” dla mężczyzn i kobiet, którzy stopniowo dorastają do pełnionych ról¹¹.

Globalizacja kulturowa, przeobrażenia w hierarchii i systemie wartości (sekularyzacja społeczeństw krajów Europy Zachodniej), upowszechnienie postaw konsumpcyjnych oraz duża mobilność społeczna przyczyniły się do zmian w zakresie postrzegania roli rodziny w życiu człowieka oraz sposobu pełnienia zadań rodzicielskich. Obecnie w kulturze Zachodu istnieją dwa konkurujące ze sobą wizerunki męskości. Tradycyjny wizerunek przedstawia męskość jako dominację. Opiera się na dualizmie ról męskich i kobiecych. Mężczyzna jest osobą silną emocjonalnie, autorytetem, wzorem męskości i „głową rodziny”. Jego główną rolą jest zabezpieczenie bytu materialnego rodziny. W opisywanym układzie opiekę nad dziećmi sprawuje głównie kobieta. Ojciec rodziny przede wszystkim angażuje się w życie zawodowe. Tradycyjny paradygmat męskości ukształtował się na podstawie religii judeochrześcijańskiej, filozofii greckiej (Platon, Arystoteles) oraz poglądów

7 J. Augustyn, op. cit., s. 26–28.

8 M. Braun-Gałkowska, *Psychologia domowa*, Kraków 2018, s. 169–172.

9 M. Tyszkowa, *Jednostka a rodzina: interakcje, stosunki, rozwój*, w: M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne*, Warszawa 2009, s. 126.

10 B. Harwas-Napierała, *Zmiany w funkcjonowaniu rodziny i ich konsekwencje dla rozwoju rodziców*, w: B. Harwas-Napierała (red.), *Rodzina a rozwój człowieka dorosłego*, Poznań 2003, s. 11–23; M. Tyszkowa, op. cit., s. 124–150.

11 U. Bronfenbrenner, *The ecology of human development: Experiments by nature and design*, Cambridge 1979, s. 83–105.

myślicieli siedemnasto- i osiemnastowiecznych (Kartezjusz, Isaac Newton, Francis Bacon).

Nowy wizerunek męskości pojawił się na przełomie XX i XXI wieku i zakłada układ partnerski pomiędzy mężczyzną a kobietą, forsując nowy ład społeczny. Mężczyzna nie walczy, ale współdziała. Eksponuje istniejące w nim cechy zarówno męskie, jak i kobiece, wykorzystując je poprzez większe zaangażowanie w życie rodzinne. Jego dewizą jest samorealizacja, rozumiana jako dążenie do pełni człowieczeństwa. Nowa wizja męskości ukształtowała się na fali zmian kulturowych postmodernizmu i myśli feministycznej¹².

Wraz ze zmianami paradygmatu męskości od początku lat 60. XX wieku postępuje kryzys tradycyjnego modelu rodziny, który przybiera już nie tylko formę małżeństwa tradycyjnego z dziećmi, ale: konkubinatu, związku, w którym partnerzy rezygnują z posiadania dzieci, wspierając się wzajemnie w robieniu kariery zawodowej (DINKS – *double income no kids*), samotnego rodzicielstwa, związku monogamicznego, w którym partnerzy zamieszkują oddzielnie (LAT – *living apart together*). Zmiany w obrębie struktury i sposobów koegzystowania członków rodzin powodują spadek wskaźnika dzietności oraz wzrost liczby dzieci rodzących się poza formalnymi związkami małżeńskimi. Bezpośrednimi przyczynami tych zmian w Polsce są: nastawienie młodych dorosłych na rozwój indywidualny (wydłużający się okres zdobywania wykształcenia, nacisk na osiągnięcie sukcesu zawodowego), „stres socjalny” (lęk młodych kobiet i mężczyzn przed nieudanym startem życiowym spowodowanym przez rodzicielstwo), intensywna praca zawodowa kobiet przy niewystarczającym wsparciu partnerów życiowych, niewystarczające wsparcie państwa dla rodzin, wysoki wskaźnik rozwodów, utrata wiary w znaczenie instytucji małżeństwa wzmocniona silnymi trendami sekularyzacyjnymi.

Prawo do zawarcia małżeństwa, ujmowane łącznie z prawem do założenia rodziny, jest jednym z powszechnie uznawanych praw człowieka, przynależąc również osobom z niepełnosprawnością w myśl przepisów prawa międzynarodowego ustanowionych w: Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOP)¹³ z 1966 roku oraz Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych (KPON)¹⁴ z 2006 roku. Polska ratyfikowała KPON w 2007 roku, zgłaszając zastrzeżenie do art. 23 ust. 1 lit. a KPON: „uznanie prawa wszystkich osób niepełnosprawnych,

12 K. Arcimowicz, *Przemiany wzorów ojca w kulturze zachodniej*, w: B. Płonka-Syroka (red.), *Stereotypy i wzorce męskości w różnych kulturach świata*, Warszawa 2008, s. 55–74.

13 Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167).

14 Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 2012 r., poz. 1169).

które są w odpowiednim do zawarcia małżeństwa wieku, do zawarcia małżeństwa i do założenia rodziny, na podstawie swobodnie wyrażonej i pełnej zgody przyszłych małżonków”. Uznanie przepisu art. 23 ust. 1 lit. a wymagałoby nowelizacji przepisów polskiego kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (KRO)¹⁵, gdyż KRO w art. 11 § 1 stanowi: „Nie może zawrzeć małżeństwa osoba ubezwłasnowolniona całkowicie”. Polskie prawo cywilne – kodeks cywilny¹⁶ – przewiduje instytucję ubezwłasnowolnienia całkowitego lub częściowego, które w praktyce stosowane jest wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną, chorobą psychiczną, zaburzeniem psychicznym (w szczególności spowodowanym pijaństwem lub narkomanią), a także w stosunku do osób starszych dotkniętych demencją bądź chorobą Alzheimera. Zgodnie z polskim prawem osoba z niepełnosprawnością znajdująca się w wieku odpowiednim do zawarcia małżeństwa może zatem taki związek zawrzeć. Przszkodą może być niepełnosprawność wynikająca z choroby psychicznej lub niepełnosprawności intelektualnej, chyba że na związek małżeński zgodę wyrazi sąd, stwierdzając, iż stan zdrowia i umysłu osoby nie zagraża małżeństwu oraz zdrowiu przyszłego potomstwa, a osoba nie jest ubezwłasnowolniona całkowicie¹⁷. Zastrzeżenie Rzeczypospolitej Polskiej do przepisu art. 23 ust. 1 lit. a KRON wynikało z konieczności zadbania o zabezpieczenie prawa osób wchodzących w związek małżeński do złożenia oświadczeń woli zawarcia małżeństwa w stanie świadomego i dobrowolnego powzięcia decyzji. W przypadku nupturientów z niepełnosprawnością intelektualną lub chorobą psychiczną może zachodzić dodatkowa przesłanka „zagrożenia małżeństwa lub zdrowia przyszłego potomstwa” (KRO art. 12 § 1). Opisowany stan występuje wówczas, gdy przyszli małżonkowie nie potrafią wypełniać ról i funkcji charakteryzujących przeciętne małżeństwa w społeczeństwie, a wspomniane stany chorobowe wyłączają powstanie trwałych więzi: duchowej, fizycznej i gospodarczej¹⁸. Każdorazowo jednak ocena zdolności nupturientów do podjęcia obowiązków małżeńskich i rodzicielskich leży po stronie sądu opiekuńczego i powołanych biegłych.

Gwarancje prawne dla osób z niepełnosprawnością dotyczące małżeństwa i rodzicielstwa nie idą w parze ze społeczną akceptacją dla realizacji ich potrzeb w zakresie bliskich kontaktów międzyludzkich i życia intymnego. Osoby z niepełnosprawnością często uznawane są za aseksualne i niezdolne do spełnienia się

15 Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r., poz. 1359).

16 Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r., poz. 1740 z późn. zm.).

17 J. Rezmer, op. cit., s. 243–263.

18 K. Piasecki (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 110.

w roli partnera czy partnerki¹⁹. Właściwa jakość ich życia, umożliwiająca osiągnięcie autonomii i integracji społecznej, jest poniekąd słusznie sprowadzana do właściwej opieki medycznej i rehabilitacyjnej, zapewnienia dostępu do edukacji integracyjnej i włączającej na różnych poziomach kształcenia, możliwości zatrudnienia na otwartym i chronionym rynku pracy oraz życia w środowisku bez barier architektonicznych.

Osoby z niepełnosprawnością również nie są pewne swoich predyspozycji do wejścia w rolę partnera/partnerki seksualnej i uniesienia obowiązków, które wiążą się z tą rolą. Środowiska wychowawcze domu rodzinnego i szkoły skrzętnie omijają temat wychowania do życia w rodzinie, niekiedy izolując młodzież z niepełnosprawnością od środowiska rówieśniczego, które jest miejscem nawiązywania relacji. Młoda osoba z niepełnosprawnością wzrasta w przekonaniu, że nie jest zdolna sprawdzić się jako partner seksualny, a tym bardziej rodzic. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni niejednokrotnie żyją, czując wstyd z powodu własnego wyglądu i braku pełnej sprawności fizycznej, która utrudnia lub uniemożliwia realizację potrzeb seksualnych w społecznie akceptowany sposób. Osoby z niepełnosprawnością, myśląc o obowiązkach małżeńskich i rodzicielskich, krytycznie oceniają również własny poziom zrehabilitowania i umiejętności funkcjonalnych, które niezbędne są w życiu codziennym. Obawiają się także niewystarczających warunków społecznych sprzyjających niezależności życiowej w rodzinie oraz ostracyzmu społecznego, który, dopuszczając różne formy zaspokajania popędu seksualnego (masturbacja, seks internetowy), w gruncie rzeczy nie akceptuje ich trwałych związków i rodzicielstwa²⁰.

Jednak, co warto zauważyć,

poważne potraktowanie postulatu tworzenia szans osób z niepełnosprawnością na „pełnię życia” wymaga rozszerzenia spektrum dostrzeganych problemów także na sferę bliskich, intymnych relacji międzyludzkich oraz potrzeb i pragnień seksualnych²¹.

Nawiązanie przez człowieka z niepełnosprawnością trwałego, udanego związku ma znaczenie autorewalidacyjne, pozwalając na osiągnięcie dojrzałości, zerwanie ścisłej więzi z rodziną generacyjną, samorealizację, odkrycie potrzeby i sensu życia oraz motywacji do podejmowania zadań i zdobywania nowych umiejętności.

19 A. Ostrowska, *Seksualność osób niepełnosprawnych*, „Kultura i Społeczeństwo” 2008, t. 52, nr 3, s. 213–226.

20 K. Skalska, *Oczekiwania studentów z niepełnosprawnością wobec małżeństwa i rodziny*, w: E. Adasiewicz, S. Cudak (red.), *Funkcjonowanie rodziny w globalnych zmianach społecznych*, Łódź–Warszawa 2015, s. 136–142.

21 A. Ostrowska, *Seksualność...*, s. 215.

Osoba z niepełnosprawnością w kontakcie z kochanym człowiekiem zyskuje pozytywną samoocenę, która pomaga w przystosowaniu się do życia z niepełnosprawnością i podejmowania ról społecznych w sposób twórczy. Bliskość staje się również motywacją do dbałości o własne zdrowie i wizerunek. Trwały, udany związek pomiędzy mężczyzną i kobietą, w cieniu niepełnosprawności, pozwala na stworzenie wspólnoty psychicznej i emocjonalnej. Daje możliwość zaspokojenia pragnień seksualnych i rodzicielskich. Aktywność seksualna daje osobie z niepełnosprawnością poczucie, że jest pełnowartościowa i akceptowana w sferze osobowościowej i cielesnej. Poprzez rodzicielstwo natomiast zyskuje szansę stania się oparciem dla członków własnej rodziny, a wobec dzieci może spełnić rolę opiekuna i wychowawcy, co stwarza okazję na indywidualny rozwój i poczucie sprawstwa. Osoba z niepełnosprawnością, prowadząca życie rodzinne w sposób naturalny, integruje się społecznie, ponieważ jako rodzic współtworzy środowisko szkolne, jako pracownik bierze udział w życiu zawodowym, jako mieszkaniec jest częścią społeczności lokalnej, współtworząc ją w różnorodnych wymiarach.

Osoby z niepełnosprawnością mają również swoje obawy i oczekiwania w związku z rozważanym podjęciem obowiązków małżeńskich i rodzicielskich. Oczekiwania dotyczą preferowanych cech potencjalnych partnerów i partnerek. Kobiety pragną związać się z mężczyznami uczciwymi, dojrzałymi i godnymi zaufania. Mężczyźni chcieliby widzieć u swego boku kobiety cierpliwe, wyrozumiałe i aktywne. Osoby z niepełnosprawnością rozważają związek z podobnymi sobie partnerami/partnerkami, marzą także o osobach pełnosprawnych, które mogłyby zapewnić właściwą opiekę dla wspólnego potomstwa. Obawy związane z wejściem w rolę małżonka/małżonki i rodzica najczęściej dotyczą kwestii egzystencjalnych, a więc mężczyźni najczęściej zastanawiają się nad sposobami zapewnienia stabilnej sytuacji finansowej własnej rodzinie i godnych warunków mieszkaniowych. Kobiety natomiast myślą o tym, czy ich sytuacja zdrowotna pozwoli na macierzyństwo i czy będą w stanie zapewnić właściwą opiekę i warunki do życia potomstwu. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni z niepełnosprawnością przede wszystkim obawiają się jednak, że warunki społeczne nie sprzyjają ich zaangażowaniu w role małżonków i rodziców. Boją się stygmatyzujących postaw otoczenia, a także barier funkcjonalnych, które wynikają również z ich własnego niedostatecznego przygotowania do wypełniania ról i obowiązków rodzinnych²².

22 K. Skalska, op. cit., s. 136–142.

Ojcostwo mężczyzny z niepełnosprawnością – ograniczenia i możliwości roli

Jakiego rodzaju ograniczeń doświadcza mężczyzna z niepełnosprawnością, który realizuje zadania związane z ojcostwem? Trudności wynikają z samej niepełnosprawności – jej rodzaju, stopnia, czasu wystąpienia, współistnienia zaburzeń sprzężonych oraz poziomu wrodzonych predyspozycji osoby do opanowania umiejętności kompensacyjnych i funkcjonalnych. Dla wskazania wybranych trudności posłużono się przykładami osób z niepełnosprawnością narządów: wzroku, słuchu i ruchu²³.

Osoba z niepełnosprawnością wzroku odczuwa trudności w zakresie orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się. Wolniej wykonuje czynności samoobsługowe i czynności dnia codziennego, a ograniczony odbiór wrażeń wzrokowych (osoby słabowidzące) lub całkowity ich brak (osoby niewidome) utrudnia poznawanie otoczenia i pozyskiwanie informacji. Dla osób dorosłych z niepełnosprawnością wzroku najbardziej istotną potrzebą jest znalezienie pracy i utrzymanie jej. Wybór zawodu jest uzależniony od stopnia i rodzaju zaburzeń wzrokowych, a rynek pracy charakteryzuje się niezwykłą dynamiką zmian, które utrudniają osobom niewidomym i słabowidzącym szybką adaptację. Niepełnosprawność wzroku jest również poważnym obciążeniem psychicznym, które skutkuje: niskim poczuciem własnej wartości, obniżeniem poczucia sprawstwa, zaburzeniami motywacji do działania oraz labilnością emocjonalną.

Osoba z niepełnosprawnością słuchu napotyka barierę w zakresie werbalnego komunikowania się. Na niezadowalającym poziomie opanowania mogą znajdować się takie kompetencje językowe jak: tworzenie pisemnych komunikatów językowych, czytanie, rozumienie czytanego tekstu i korzystanie w ograniczonym zakresie z semantycznego i gramatycznego zasobu języka. Umiarkowany, znaczny i głęboki stopień niedosłuchu wymaga stosowania urządzeń protezujących narząd słuchu w postaci aparatów słuchowych lub implantów ślimakowych. Dla osób słabo posługujących lub nieposługujących się mową dźwiękową pozostaje korzystanie z alternatywnych metod komunikowania się, tj. języka migowego i daktylografii. Skutkiem bariery komunikacyjnej są u osób niesłyszących i słabosłyszących problemy natury emocjonalno-społecznej (zaburzenia zachowania, osobowości), fragmentaryczne opóźnienia niektórych funkcji intelektualnych czy deficyty doświadczeń poznawczych opartych na sensorycznym poziomie odbioru świata.

²³ I. Chrzanowska, *Pedagogika specjalna: od tradycji do współczesności*, Kraków 2015, s. 187–193, 230–231, 303–324.

Niepełnosprawność narządu ruchu może wynikać z braku kończyny/kończyn lub jej/ich części, uszkodzenia układu nerwowego lub systemu mięśni odpowiedzialnych za funkcjonowanie kończyn, uszkodzenia stawów lub nieprawidłowego unormowania szkieletu w okresie rozwojowym. Główną konsekwencją tego zaburzenia jest ograniczenie lub utrata sprawności, co wiąże się z koniecznością nieustannego zmagania się z niekorzystnymi stanami emocjonalnymi, czynnościami życia codziennego oraz ograniczonymi zasobami środowiska. Osoba z niepełnosprawnością narządu ruchu niejednokrotnie jest zmuszona do korzystania z widocznych sprzętów rehabilitacyjnych. Czuje się nieporadna i uzależniona od wsparcia otoczenia. Często postrzega swoją sytuację w kategorii licznych ograniczeń, które pozostawiają poczucie wstydu, niższości i zwątpienia. Sukces rehabilitacyjny osoby z niepełnosprawnością narządu ruchu mierzony jest stopniem jej samodzielności życiowej i przygotowania do pełnienia ról istotnych społecznie.

Przedstawione konsekwencje wybranych rodzajów niepełnosprawności stanowią istotną barierę w pełnieniu roli ojca. Niepełnosprawny mężczyzna jest świadomy swoich ograniczeń i przeżywa trudności adaptacyjne w zakresie nowej roli. Dotyczą one braku własnej zgody na bycie osobą niepełnosprawną i wynikają z negatywnego, nieufnego nastawienia otoczenia społecznego. Mężczyzna często nie jest pewien, czy jako osoba niepełnosprawna powinien zostać ojcem. Jest to sytuacja, która budzi w nim lęk, rozpacz, powoduje kryzys emocjonalny. Pojawienie się dziecka jest jednak powodem do radości i dumy. Ostatecznie rodzicielstwo staje się okazją do porównań z innymi ojcami. Mężczyzna obserwuje ich możliwości i zмага się z poczuciem niskiej wartości. Starając się wypełniać ojcowskie obowiązki, zwykle decyduje się na jedną z dwóch dróg: kompensacyjną rolę otoczenia lub aktywną rolę ojca²⁴.

Kompensacyjną rolę otoczenia sprowadzić można do uzyskiwania pomocy w pełnieniu roli ojca lub zastąpienia ojca w jego powinnościach przez współmałżonkę/partnerkę lub osoby z otoczenia, wśród których niejednokrotnie znajdują się dzieci – mówimy tutaj o parentyfikacji roli dziecka względem roli rodzica. Kompensacyjną rolę będzie pełniło również użycie dostępnych środków technicznych/rehabilitacyjnych, ułatwiających wykonanie określonych czynności.

Wejście aktywne w rolę ojca ma miejsce wówczas, gdy mężczyzna świadomy swoich możliwości i ograniczeń stara się wypełniać powierzone obowiązki na miarę własnych możliwości, wspierając niejednokrotnie również niepełnosprawną

²⁴ U. Bartnikowska, K. Ćwirynkało, *Niepełnosprawność mężczyzny a możliwości i ograniczenia w realizowaniu roli ojca*, „Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych” 2015, t. 20, nr 1, s. 63–79.

małżonkę/partnerkę. Rodzice współdziałają, korzystając z dostępnych zasobów środowiska.

Istotnym elementem zaangażowania mężczyzny w życie rodziny jest zapewnienie jej stabilizacji materialnej poprzez wykonywaną pracę zawodową. Niepełnosprawność jest przyczyną niskiego wskaźnika zatrudnienia lub długotrwałej niezdolności do pracy. Niepełnosprawni ojcowie utrzymują swoje rodziny z pracy o niskich dochodach, rent i zasiłków, co jest niejednokrotnie przyczyną trudnej sytuacji materialnej tych rodzin. Brak zatrudnienia nie zawsze przekłada się na większe zaangażowanie mężczyzny w prace domowe, a dodatkowe koszty związane z leczeniem i rehabilitacją obciążają budżet rodziny. Stan niskiej aktywności zawodowej jest szczególnie dotkliwy w przypadku mężczyzn z nabytą w późniejszym okresie życia niepełnosprawnością, ponieważ przyczynia się do poczucia frustracji i niskiej przydatności.

Negatywnymi konsekwencjami niepełnosprawności ojca w rodzinie są zatem jego trudności funkcjonalne wynikające ze specyfiki zaburzenia, ograniczenie aktywności w ramach zadań domowych/zawodowych, które są typowe dla zdrowego mężczyzny, większe obciążenie małżonki/partnerki opieką nad niepełnosprawnym mężczyzną i dziećmi oraz aktywnością zawodową, brak zrozumienia sytuacji ojca przez młodsze dzieci i większe obciążenie obowiązkami domowymi oraz odpowiedzialnością za rodzica dzieci starszych, brak pełnej akceptacji niepełnosprawności mężczyzny przez otoczenie społeczne (współczucie, lekceważenie, brak wiary w kompetencje ojcowskie, brak zgody na pełnienie roli ojca). Ojcostwo jest jednak potrzebą, rolą życiową i zadaniem dla wielu mężczyzn, którzy na różnych etapach swego życia rozpoczęli zmagania z chorobą lub niepełnosprawnością. Może stać się ona elementem jednoczącym rodzinę, dając szansę na otrzymywanie i dawanie wsparcia poprzez dostrzeganie potrzeb drugiego człowieka. Niepełnosprawność uczy podejmowania nowych wyzwań w życiu codziennym i zawodowym poprzez kompensowanie braków i niedogodności. Ma również potencjał wychowawczy wobec dzieci, ucząc je samodzielności, odpowiedzialności, wyrozumiałości i empatii.

Ojcostwo mężczyzny z niepełnosprawnością – warunki inkluzji społecznej

Badanie Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON)²⁵ dotyczące potrzeb osób niepełnosprawnych i ich rodzin wykazało, że ponad 44% badanych (grupa badawcza 966 osób) potwierdziło, iż w związku z niepełnosprawnością mają specjalne potrzeby, do których w pierwszej kolejności zaliczono: potrzeby w zakresie mieszkalnictwa i samodzielnego życia (pomoc asystenta/pielęgniarki w codziennych czynnościach, dostosowanie mieszkania do indywidualnych potrzeb), wyposażenie w urządzenia rehabilitacyjne i najnowsze technologie (sprzęt ortopedyczny, optyczny, audiofoniczny, sprzęt komputerowy, urządzenia ułatwiające czynności dnia codziennego) oraz potrzeby związane z transportem i przemieszczaniem się (zniesienie barier architektonicznych w przestrzeni publicznej, dostosowanie środków transportu technicznego).

Osoby z niepełnosprawnością zwracały również uwagę na konieczność: zapewnienia ciągłej rehabilitacji, poprawy warunków życia pod względem finansowym z dostępem do zasobów rynku pracy, zniesienia barier komunikacyjnych w przestrzeni publicznej (dostępność tłumaczy języka migowego, sygnalizacja głosowa, „tyflotablice” z informacjami w systemie L. Braille’a) i zapewnienia dostępu do informacji, łatwiejszego dostępu do opieki zdrowotnej, działań „prointegracyjnych” i włączających, które zmieniają nastawienie do osób niepełnosprawnych i ich potrzeb natury społecznej (przyjaźń, miłość, rodzina) oraz dostępu do edukacji, kultury i rekreacji.

Wymienione postulaty obnażają nieustanny brak systemowego wsparcia na rzecz osób z niepełnosprawnością i są dobitnym dowodem w sprawie nierównego traktowania społeczności osób niepełnosprawnych w ich dążeniach do osiągnięcia autonomii życia i inkluzji społecznej – w tym realizacji planów poprzez założenie rodziny prokreacyjnej. Samodzielność osoby z niepełnosprawnością w realizowanej roli – małżonka/mężonki, ojca/matki, pracownika – jest możliwa dzięki wsparciu, które przybiera charakter nieformalny i formalny²⁶.

Wsparcie nieformalne jest najpowszechniejszym i najłatwiej dostępnym rodzajem pomocy. Może go udzielić rodzina, dorosłe dzieci, przyjaciele, sąsiedzi,

25 M. Sochańska-Kawiecka, Z. Kołakowska-Seroczyńska, D. Zielińska, E. Makowska-Belta, P. Ziewie, *Badanie potrzeb osób niepełnosprawnych. Raport końcowy*, Warszawa 2017, s. 47–83, www.pfron.org.pl/fileadmin/Badania_i_analizy/Badanie_potrzeb_ON/Raport_koncowy_badanie_potrzeb_ON.pdf (dostęp 28.01.2022).

26 U. Bartnikowska, K. Ćwirynkało, *Wsparcie społeczne z perspektywy ojców z niepełnosprawnością, „Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej”* 2014, nr 13, s. 124–138.

członkowie nieformalnych grup samopomocy. Celem tych działań jest podtrzymanie i zapewnienie własnego dobrego funkcjonowania i prawidłowych relacji w społeczeństwie. Kluczowe znaczenie ma mobilizowanie własnej aktywności oraz radzenie sobie z problemami z pomocą innych. W przypadku niepełnosprawnych ojców szczególnie istotnymi formami takiej pomocy są działania o charakterze emocjonalnym i wartościującym, a więc kontakt bezpośredni polegający na rozmowie, utrzymaniu życzliwej relacji, co przyczynia się do budowania poczucia własnej wartości mężczyzny. Istotne są również: pomoc instrumentalna (bieżąca organizacja życia rodzinnego i pomoc w opiece nad dziećmi), pomoc informacyjna (odnalezienie się w sytuacji osoby niepełnosprawnej i rodzica, dostarczanie przydatnych informacji), pomoc materialna (rzeczowa, finansowa), a także pomoc we wzmacnianiu niezależności życiowej.

Wsparcie formalne rozpoczyna się od jasnych, niedyskryminujących regulacji prawnych dotyczących funkcjonowania osób z niepełnosprawnością w różnych obszarach życia społecznego, a także działania instytucji państwowych i samorządowych zgodnie z tymi przepisami. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 1 sierpnia 1997 roku Karta Praw Osób Niepełnosprawnych²⁷ zakłada w § 1, że „osoby niepełnosprawne (...), zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi, mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji”. Tymczasem przejawy nierównego traktowania osób z niepełnosprawnością występują w wielu obszarach: życia rodzinnego, zatrudnienia, opieki zdrowotnej i rehabilitacji, edukacji, uczestnictwa w życiu kulturalnym, społecznym czy politycznym. Osoby z niepełnosprawnością mogą być traktowane jako słabe fizycznie i psychicznie, niesamodzielne i izolowane społecznie²⁸ lub znajdujące się na równi z osobami sprawnymi, bez uwzględniania ich specyficznych potrzeb.

Bezpośredni, formalny sposób opieki nad osobą z niepełnosprawnością sprawowany jest przez Ośrodki Pomocy Społecznej. Zadaniem zatrudnionych w nich pracowników socjalnych jest uporządkowanie spraw bytowych podopiecznych poprzez: doradztwo i mobilizowanie do aktywności w procesie integracji lub reintegracji społecznej, świadczenie pomocy finansowej, zwiększenie możliwości uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia (poradnictwo zawodowe, podnoszenie kompetencji zawodowych i społecznych), zwiększenie dostępu do rehabilitacji podstawowej (działania treningowe, podnoszenie umiejętności w zakresie czynności życia codziennego), dostarczanie informacji o prawach i uprawnieniach

27 Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (MP z 1997 r., nr 50, poz. 474–475).

28 A. Ostrowska, *Niepełnosprawni w społeczeństwie*, Warszawa 1994, s. 41.

osób z niepełnosprawnością i ich rodzin (poradnictwo, edukacja), prowadzenie i koordynacja usług opiekuńczych czy przyczynianie się do likwidacji barier architektonicznych, technicznych, w komunikowaniu się²⁹. Dopełnieniem formalnego systemu wsparcia jest wielozakresowa działalność organizacji pozarządowych (stowarzyszeń, fundacji), które świadczą doraźną pomoc poradniczo-informacyjną, materialną, rzeczową, prowadzą poradnictwo psychologiczne, prawne, rehabilitacyjne, wspierają swoich podopiecznych z pomocą wolontariuszy³⁰.

W badaniach U. Bartnikowskiej i K. Ćwirynkała³¹ ojcowie z niepełnosprawnością podkreślili znaczenie nieformalnego wsparcia ze strony członków rodziny, zaznaczając, że granice tej pomocy kończą się tam, gdzie zaczyna się ingerencja rodziny w sprawy małżonków, podkreślanie braku ich kompetencji rodzicielskich oraz narzucanie opieki nad dziećmi. Pomoc socjalna natomiast utożsamiana była głównie z niewystarczającą pomocą finansową oraz niekiedy nieprofesjonalnym wsparciem instytucji pomocy społecznej, które udzielając wsparcia uderzały w męskie poczucie godności, stawiając mężczyznę w sytuacji biernego konsumenta oferowanych dóbr.

Wnioski

Stan choroby lub niepełnosprawności jest istotnym czynnikiem utrudniającym mężczyźnie właściwą realizację roli ojca w rodzinie. Słabość fizyczna i psychiczna, kojarzona powszechnie ze stanem niepełnej sprawności, nie pasuje do wizerunku mężczyzny – ojca, który w przekazie kulturowym jest apoteozą opiekuna dającego wsparcie, tworzącego atmosferę otwarcia na świat oraz poczucia bezpieczeństwa poprzez umiejętność zabezpieczenia potrzeb emocjonalnych i bytowych członków swojej rodziny. Mężczyźni z niepełnosprawnością nie są pewni, czy sprawdzą się jako ojcowie ze względu na: indywidualne trudności funkcjonalne, niedostateczne przygotowanie do podjęcia obowiązków rodzicielskich oraz ograniczenia związane z aktywnością zawodową. Częściowym rozwiązaniem tego stanu rzeczy, w ramach istniejącego porządku prawnego, byłoby rozszerzenie ustawy z 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”³² o określone uprawnienia dla

29 D. Podgórska-Jachnik, *Praca socjalna z osobami z niepełnosprawnością i ich rodzinami*, Warszawa 2014, s. 37.

30 L. Marszałek, *Systemy wsparcia społecznego w procesie rehabilitacji osób niepełnosprawnych*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2009, nr 26, s. 206–211.

31 U. Bartnikowska, K. Ćwirynkała, *Wsparcie społeczne...*, s. 124–138.

32 Ustawy z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz.U. 2016, poz. 1860).

rodzin, w których przynajmniej jedno z rodziców jest osobą z niepełnosprawnością w stopniu umiarkowanym lub znacznym. Opisywana sytuacja rodzinna, zgodnie z wolą małżonków, uprawniałaby do wsparcia w zakresie: poradnictwa związanego z trudnościami w pielęgnacji i wychowaniu dziecka, wsparcia psychologicznego, pomocy prawnej w zakresie realizacji praw rodzicielskich i pracowniczych, skuteczniejszego dostępu do usług ochrony zdrowia, usług i środków rehabilitacyjnych oraz rehabilitacji zawodowej. Istotnym i bezpośrednim wsparciem, koordynowanym przez ośrodki pomocy społecznej, byłaby kompetentna pomoc środowiskowa asystentów rodziny. Profilaktyczna pomoc „rodzinie specjalnej” powinna mieć miejsce już na poziomie edukacji w ramach: skutecznego prowadzenia rehabilitacji podstawowej dzieci i młodzieży, efektywnej edukacji do życia w rodzinie oraz kształcenia zawodowego niepełnosprawnych uczniów szkół średnich i studentów uczelni wyższych. Zmiany wspomagające funkcjonowanie rodzin z problemem niepełnosprawności muszą dotyczyć również skuteczniejszych rozwiązań prawnych dotyczących rynku pracy, które zdołają przekonać pracodawców do otwierania przedsiębiorstw na niepełnosprawnych pracowników, zmniejszając ubóstwo rodzin oraz ośmielając młode osoby z niepełnosprawnością do planowania życia we własnej rodzinie prokreacyjnej.

Niepełnosprawny tata to ojciec taki, jak każdy inny, żyjący pragnieniem sprostania roli, którą los mu powierzył, i zmagający się z własną słabością oraz aktualnymi wyzwaniami współczesnego rodzicielstwa, którymi są: zagrożenie cyberkulturą, kult materializmu oraz silny wpływ wychowawczy środowisk pozarodzinnych³³.

Bibliografia

- Arcimowicz K., *Przemiany wzorów ojca w kulturze zachodniej*, w: B. Płonka-Syroka (red.), *Stereotypy i wzorce męskości w różnych kulturach świata*, Warszawa 2008.
- Augustyn J., *Ojcostwo. Aspekty pedagogiczne i duchowe*, Kraków 2009.
- Bartnikowska U., Ćwirynkało K., *Niepełnosprawność mężczyzny a możliwości i ograniczenia w realizowaniu roli ojca*, „Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych” 2015, t. 20, nr 1.
- Bartnikowska U., Ćwirynkało K., *Wsparcie społeczne z perspektywy ojców z niepełnosprawnością*, „Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej” 2014, nr 13.

³³ U. Bartnikowska, K. Ćwirynkało, *Wyzwania współczesnego ojcostwa w narracjach niepełnosprawnych mężczyzn*, w: G. Gunia, D. Baraniewicz (red.), *Teoria i praktyka oddziaływań profilaktyczno-wspierających rozwój osób z niepełnosprawnością*, t. 3.1, Kraków 2014, s. 105–114.

- Bartnikowska, U., Ćwirynkało, K., *Wyzwania współczesnego ojcostwa w narracjach niepełnosprawnych mężczyzn*, w: G. Gunia, D. Baraniewicz (red.), *Teoria i praktyka oddziaływań profilaktyczno-wspierających rozwój osób z niepełnosprawnością*, t. 3.1, Kraków 2014.
- Braun-Gałkowska M., *Psychologia domowa*, Kraków 2018.
- Bronfenbrenner U., *The ecology of human development: Experiments by nature and design*, Cambridge 1979.
- Chrzanowska I., *Pedagogika specjalna: od tradycji do współczesności*, Kraków 2015.
- Doroszewski W. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. V, Warszawa 1963.
- Harwas-Napierała B., *Zmiany w funkcjonowaniu rodziny i ich konsekwencje dla rozwoju rodziców*, w: B. Harwas-Napierała (red.), *Rodzina a rozwój człowieka dorosłego*, Poznań 2003.
- Havighurst R., *Developmental tasks and education*, New York 1972.
- Marszałek L., *Systemy wsparcia społecznego w procesie rehabilitacji osób niepełnosprawnych*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2009, nr 26.
- Niepełnosprawni wśród nas. Komunikat z badań*, Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2017, www.cbos.pl/PL/szukaj/szukaj.php.
- Ostrowska A., *Niepełnosprawni w społeczeństwie*, Warszawa 1994.
- Ostrowska A., *Seksualność osób niepełnosprawnych*, „Kultura i Społeczeństwo” 2008, t. 52, nr 3.
- Piasecki K. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2011.
- Podgórska-Jachnik D., *Praca socjalna z osobami z niepełnosprawnością i ich rodzinami*, Warszawa 2014.
- Rezmer J., *Prawo osoby z niepełnosprawnością do zawarcia małżeństwa w świetle uwag końcowych oraz komentarzy ogólnych Komitetu Praw Człowieka i Komitetu ds. Praw Osób Niepełnosprawnych*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne” 2016, t. 7.
- Skalska K., *Oczekiwania studentów z niepełnosprawnością wobec małżeństwa i rodziny*, w: E. Adasiewicz, S. Cudak (red.), *Funkcjonowanie rodziny w globalnych zmianach społecznych*, Łódź–Warszawa 2015.
- Sochańska-Kawiecka M., Kołakowska-Seroczyńska Z., Zielińska D., Makowska-Belta E., Ziewie P., *Badanie potrzeb osób niepełnosprawnych. Raport końcowy*, Warszawa 2017, www.pfron.org.pl/fileadmin/Badania_i_analizy/Badanie_potrzeb_ON/Raport_koncowy_badanie_potrzeb_ON.pdf.
- Tyszkowa M., *Jednostka a rodzina: interakcje, stosunki, rozwój*, w: M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne*, Warszawa 2009.

Fatherhood of a man with a disability – possibilities and limitations of the role in the perspective of social inclusion

Abstract

The main theoretical aim of this work is to present the problem of fatherhood of men with disabilities in the context of the possibilities and limitations of the role in the perspective of social inclusion. The detailed objectives of the study involve an analysis of the meaning of fatherhood as a life role for the individual development of a man; description of the evolution of the male paradigm following the sociocultural changes of the 20th and 21st century; presenting the importance of the implementation of developmental tasks of early adulthood for the comprehensive revalidation and full social inclusion of a disabled man; a description of the limitations and possibilities of fulfilling the role of a father by a disabled man due to functional barriers resulting from the nature of the disability, the psychological condition of the man and the characteristics of his professional activity and the specific nature of the care and educational activities performed towards the offspring.

The research methodology chosen involved an analysis and criticism of the literature to indicate the direction of the scholarly discussion in this realm.

The main conclusions of the research were as follows: fatherhood was a key role in a man's life, constituting a fundamental developmental task in early adulthood; under Polish law, a person with a disability may start a family, thus fulfill the life role of a father/mother; due to being a father a disabled man is encouraged to take up new challenges in his private, professional and social life, learning to compensate for the effects of his own disability; barriers to social inclusion of a man – a father with a disability – were: psychophysical and functional effects of disability, existential problems resulting from difficulties in supporting the family and the lack of full social acceptance for fulfilling the role of a father in the event of illness or disability, which translated into insufficient socio-economic solutions supporting “special families”.

Keywords: fatherhood, a man with a disability, social inclusion

CYTOWANIE

Wałachowska M., *Ojcostwo mężczyzny z niepełnosprawnością – możliwości i ograniczenia roli w perspektywie inkluzji społecznej*, „Acta Iuris Stetinensis” 2022, nr 3 (vol. 39), 185–201, DOI: 10.18276/ais.2022.39-11.